

Danuta Skulicz

JAN WŁADYSŁAW ZBOROWSKI – ŻYCIE I TWÓRCZOŚĆ

Nie zabiegał o zaszczyty i tytuły. Zawsze tam, gdzie był potrzebny. Cechowała Go skromność, delikatność, pogoda ducha i troskliwość w kontaktach ze studentami i współpracownikami. Spadkobierca duchowy Jana Władysława Dawida, do którego jakże często odwoływał się w swojej refleksji o nauczycielu.

Jan Władysław Zborowski urodził się w Lanckoronie koło Wadowic 10 czerwca 1904 roku. Jedynek, wychowywany przez matkę wdowę, po ukończeniu czwartej klasy szkoły powszechnej dzięki bezinteresownej pomocy krajan rozpoczął naukę w Gimnazjum św. Jacka w Krakowie, którą następnie po dłuższej przerwie, spowodowanej brakiem jakichkolwiek środków finansowych, kontynuował w Myślenicach już o własnych siłach, utrzymując się z korepetycji z matematyki.

Po ukończeniu ośmioklasowego gimnazjum, a następnie Państwowego Pedagogium pod kierunkiem Henryka Rowida w Krakowie, podjął w roku 1927 pracę zawodową jako nauczyciel w szkolnictwie podstawowym na Śląsku. Utalentowany organizator wkrótce pełnił funkcję kierownika szkoły ćwiczeń przy Seminarium Nauczycielskim w Pszczynie, a następnie w latach 1935–1939 pracował jako kierownik szkoły ćwiczeń przy Instytucie Pedagogicznym w Katowicach. Utalentowany nauczyciel publikuje w roku 1935 na łamach „Chowanny” pierwszą rozprawę zatytułowaną *Świadczona dzieci i młodzieży w świetle psychologii i pedagogiki*.

Pracując zawodowo, studiował równocześnie w Uniwersytecie Jagiellońskim. W roku 1939 otrzymał magisterium z pedagogiki.

W czasie okupacji prowadził tajne nauczanie w Myślenicach. Po wyzwoleniu wrócił na Śląsk, gdzie od roku 1945 podjął pracę inspektora szkolnego. W roku 1946 opublikował pracę zatytułowaną *Nauczanie elementarne – czytanie, pisanie, arytmetyka*, Wyd. IP w Katowicach, Nakł. Księgarni „Wiedza – Zawód – Kultura”. Jako wizytator szkół Okręgu Szkolnego w Katowicach pracował do roku 1950. W tym też roku, w wieku 46 lat, uzyskał w Uniwersytecie Jagiellońskim stopień naukowy doktora filozofii na podstawie dysertacji zatytułowanej *Zadawanie i organizacja pozalekcyjnej pracy uczniów*. Rozprawę przygotował pod kierunkiem prof. Zygmunta Mysłakowskiego.

Pracę nauczyciela akademickiego podjął w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Katowicach. Pełnił tam do roku 1954 funkcję dziekana Wydziału Humanistycznego oraz kierownika Katedry Pedagogiki.

Znaczącym okresem w życiu Jana W. Zborowskiego był czas organizowania Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu. Został jej pierwszym rektorem i równocześnie kierownikiem Katedry Pedagogiki. Z tego okresu pochodzą trzy znaczące w Jego twórczości pedagogicznej książki: *Praca domowa ucznia szkoły podstawowej*, PZWS,

Warszawa 1954, *Początkowa nauka czytania*, PZWS, Warszawa 1959 oraz *Analiza pedagogiczna skargi szkolnej*, PWN, Kraków 1959.

Z Uniwersytetem Jagiellońskim związał się na stałe w roku 1959. Uzyskiwał tu kolejne stopnie i tytuły naukowe: docenta i w roku 1966 profesora nadzwyczajnego, a w roku 1976 w wieku 72 lat – profesora zwyczajnego. W Uniwersytecie Jagiellońskim J.W. Zborowski był przez kilka lat zastępcą dyrektora Instytutu Pedagogiki (prof. J. Konopnickiego). Był też członkiem wielu uczelnianych komisji oraz kierownikiem kształcenia dydaktycznego asystentów. W latach 1972–1975 prowadził seminarium doktorskie dla pedagogów w ramach pierwszej edycji studiów doktoranckich zorganizowanych wspólnie przez Uniwersytet i Wyższą Szkołę Pedagogiczną w Krakowie. Równocześnie jako przewodniczący Rady Redakcyjnej (1974–1981) wydawanego przez Oddział Kształcenia Nauczycieli w Krakowie „Przeglądu Oświatowo-Wychowawczego” współpracował z Instytutem Kształcenia Nauczycieli i Badań Oświatowych.

W wieloletniej twórczości naukowej Profesora odnaleźć można dwa główne kierunki badań pedagogicznych. Pierwszy – to prace nad doskonaleniem systemu nauczania początkowego. Drugi kierunek obejmował zagadnienia ogólnodydaktyczne. W swoich pracach popularyzował dorobek współczesnej myśli pedagogicznej i wyniki badań w zakresie unowocześnienia procesu dydaktycznego. Przeprowadził nową klasyfikację metod nauczania, przyjmując jako podstawę kryterium aktywności ucznia w procesie nauczania, akcentując w szczególności sposób walory nauczania problemowego i programowanego. W swoich pracach dawał też wyraz zainteresowaniom wykorzystania techniki do praktyki dydaktycznej. Propagował ideę „szkoły twórczej” oraz samodzielności uczniów w procesie dydaktyczno-wychowawczym. Należał do niewielkiego grona dydaktyków zajmujących się badaniami z zakresu pracy domowej ucznia na wszystkich poziomach kształcenia. W efekcie powstawały kolejne prace naukowe, w których Profesor umiejętnie wiązał problematykę teorii i praktyki pedagogicznej. Oto wykaz kolejnych publikacji, powstałych od roku 1961:

Proces nauki domowej ucznia, PZWS, Warszawa 1961.

Unowocześnienie metod nauczania, PZWS, Warszawa 1966.

Środki audiowizualne i techniczne w procesie nauczania, Zeszyty Naukowe WSP, Opole 1967.

Zastosowanie maszyn egzaminacyjnych w szkole zawodowej [w:] *Maszyna egzaminująca a konwencjonalny test wiadomości*, red. A. Rocznik, W. Szulc, PZWS, Warszawa 1967.

Metodyka nauczania początkowego, cz. I, Zesp. red. Z. Cydzik, T. Wróbel, J. Zborowski, PZWS, Warszawa 1967.

Próby modernizacji początkowego nauczania, red., Nasza Księgarnia, Warszawa 1969.

Nauka domowa ucznia szkoły średniej, PWN, Warszawa 1972.

Uczeń jedynak, WSiP, Warszawa 1975.

Nauka własna studenta, PWN, Warszawa 1976.

Rozwijanie aktywności twórczej dzieci, WSiP, Warszawa 1986.

Dorobek naukowy Profesora Jana W. Zborowskiego obejmuje również prawie 90 rozpraw i artykułów.

Szeroki zakres podejmowanej przez Profesora problematyki dotyczył dydaktyki ogólnej, dydaktyki szkoły wyższej, metodyki nauczania początkowego, komparatystyki pedagogicznej, zagadnień pedagogiki twórczości oraz uwarunkowań procesu wychowania.

Prace Jana W. Zborowskiego miały zawsze na celu rozwijanie teorii kształcenia, ale także bezpośrednie służenie praktyce dydaktyczno-wychowawczej. Dowodziła tego trafność wyboru problemów badawczych, charakter prowadzonych badań, sposoby ujmowania i prezentowania wyników, które stanowiły wzór właściwie rozumianego związku teorii z praktyką pedagogiczną.

Bogaty dorobek naukowy stawiał Profesora w gronie czołówki dydaktyków polskich oraz najlepszych znawców problematyki nauczania początkowego. Był też właściwie jedynym badaczem nauki domowej ucznia na wszystkich poziomach kształcenia. Badania w tej dziedzinie podejmowali z inspiracji Profesora także Jego uczniowie.

Analiza prac Jana W. Zborowskiego pozwala na wybranie pojęć, które na trwałe znalazły miejsce we współczesnej dydaktyce. Oto niektóre: uczenie się przez badanie, nauczanie problemowe, wielostronne kształcenie, modele dydaktyczne, aktywizacja poznawcza uczniów, nauka własna, uczenie się binarne, uczenie się zespołowe, aktywność twórcza ucznia, zadanie dydaktyczne.

W swoich pracach Profesor bardzo mocno akcentował ideę rozwijania pedagogiki teoretycznej, zawsze jednak na użytek praktyki pedagogicznej. Znamionną cechą wszystkich Jego prac jest gruntowna podbudowa teoretyczna, precyzyjna empiria i wnioski dla praktyki. Dzisiaj, kiedy własna refleksja autorów wielu prac naukowych ginie w setkach cytatów i zapożyczeń, zaskakuje oryginalność myśli pedagogicznej Profesora, rzeczowość doboru cytowanej literatury również z dziedzin pokrewnych, głównie jednak z psychologii.

Kontynuatorami niektórych wątków twórczości pedagogicznej Profesora są Jego uczniowie: Anna Łukawska, Wojciech Kojs, Henryk Moroz, Stanisław Palka, który w jednym z artykułów zwraca uwagę na oryginalność i nowoczesność myśli pedagogicznej Jana W. Zborowskiego. S. Palka napisał: „dorobek polskich pedagogów z przeszłości jest wciąż wartościowy i godny poznawania, rozważania i rozwijania”. Analizując twórczość J.W. Zborowskiego jako wciąż aktualną, wyeksponował: istotę nowoczesnej szkoły i nowoczesnego procesu dydaktycznego; kierunek reformowania polskiej szkoły; znaczenie poszukującego toku kształcenia, a w nim nauczania problemowego oraz nauczania przez badanie dla rozwoju aktywności i samodzielności poznawczej uczniów; wyzwianie aktywności samokształceniowej uczniów między innymi w toku nauki domowej; rolę nauczyciela jako osoby twórczej, pobudzającej uczniów do wysiłku intelektualnego.

Dorobek dydaktyczny Profesora Jana W. Zborowskiego był równie imponujący, jak naukowy. Wykształcił ponad 300 magistrów pedagogiki, którzy pod Jego kierunkiem napisali prace. Wypromował ponad dwudziestu pięciu doktorów; wielu jego uczniów uzyskało stopień doktora habilitowanego.

Za zasługi dla szkolnictwa, oświaty i nauki otrzymał Profesor nagrody, odznaczenia państwowe i dyplomy. Za pracę naukową otrzymał w roku 1968 nagrodę Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego – indywidualną stopnia drugiego: *Za szczególne osiągnięcia w dziedzinie badań naukowych* i analogiczną nagrodę w roku 1973: *Za osiągnięcia w dziedzinie pracy dydaktyczno-wychowawczej*, Złoty Krzyż Zasługi, Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, tytuł honorowy *Zasłużony Nauczyciel PRL*, złotą odznakę *W dowód uznania za ofiarą pracę społeczną i zasługi dla rozwoju miasta Krakowa*, medal *Zasłużonemu Opolszczyźnie*, medal *30-lecia WSP w Opolu*, odznakę *Za zasługi dla Kielecczyzny*.

Niewątpliwie protektorat naukowy Profesora sprawił, iż w roku 1978 z inicjatywy ówczesnego dyrektora Instytutu Pedagogiki UJ docenta Henryka Moroza zorganizowano magisterskie studia nauczania początkowego, realizowane do dziś w zmieniającej się przez 22 lata formie (obecnie jako dwuletnie magisterskie studia uzupełniające, po licencjackich – stacjonarne i zaoczne).

W wieku 70 lat przeszedł Profesor na emeryturę. Nadal jednak prowadził pracę dydaktyczną zarówno w Uniwersytecie Jagiellońskim, jak i w kieleckiej WSP, kierował badaniami, prowadził seminaria doktorskie i publikował kolejne prace naukowe, aż do roku 1987 utrzymywał stały kontakt z pracownikami Instytutu Pedagogiki UJ.

Jan W. Zborowski zmarł 19 czerwca 1988 roku w wieku 84 lat. Prochy Jego spoczywają na niewielkim cmentarzu w podkrakowskiej wiosce Bolechowice.

Uczniowie, współpracownicy, przyjaciele i znajomi zachowują w pamięci prof. Jana W. Zborowskiego jako uczonego i wybitnego nauczyciela akademickiego, człowieka szlachetnego, otwartego na potrzeby studentów i współpracowników, życzliwego dla wszystkich, których spotykał na długiej drodze życia, Nauczyciela – Mistrza.

Bibliografia

- Baścik S.: *Profesor Jan Zborowski*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1975, nr 1.
Baścik S.: *50-lecie pracy nauczycielskiej prof. dr Jana Zborowskiego*, „Przegląd Oświatowo-Wychowawczy” 1977, nr 1.
Łukawska A.: *Profesor Jan Zborowski (1904–1988)*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1989, nr 1.
Okoń W.: *Zborowski Jan*, Nowy słownik pedagogiczny, „Żak”, Warszawa 1998.
Palka S.: *Aktywizacja poznawcza uczniów w nowoczesnej szkole – na przykładzie wybranych poglądów Henryka Rowida, Zygmunta Mysłakowskiego i Jana Zborowskiego*, „Hejnal Oświatowy” 1999, nr 3.
Syrek E.: *Zborowski Jan Władysław [w:] Słownik pedagogów polskich*, red. W. Bobrowska-Nowak, D. Drynda, UŚ, Katowice 1998.